

KONTE STJEPAN RAKOVIĆ, MECENA CABIANKINOG GLAVNOG OLTARA U CRKVI SV. JOSIPA U KOTORU

Miloš Milošević

UDK 7.074:929 Raković, S.(497.16 Kotor) „16/17”
Izvorni znanstveni rad
Istorijski arhiv — Kotor

Rad Francesca Cabianke na relikvijariju u katedrali i izradi još dva glavna oltara u crkvama sv. Klare i sv. Josipa u Kotoru, već je arhivski iscrpno istražen još 1959. godine. Ostao je nepoznat mecena glavnog oltara u crkvi sv. Josipa, pa to sada autor dopunjava sigurnim činjenicama iz oporuke konta Stjepana Rakovića, pisane 1708. godine. Pojednostima iz testamenta, autor još točno utvrđuje dva, ranije nesigurna lika za atribuciju, na bareljefima, ispod stupova oltara (sv. Ana i sv. Stjepan). Osim toga autor pruža dosta novih podataka o porijeklu, djelatnostima i ekonomskom usponu mecene Stjepana Rakovića.

Značajno pitanje mecenatstva nije još sistematski istraženo za Kotor i Boku Kotorsku. Jasno je da se radi o veoma važnim ličnostima, bez čijeg umjetničkog senzibiliteta i želje da svoje ime vežu za neku umjetninu trajne vrijednosti, ne bi ni postojao veliki dio sakralnog umjetničkog bogatstva ovog kraja. Doduše, priličan broj mecena uklesan je po fasadama crkava, na sarkofazima, i ispisan na platnima i srebru, ili zabilježen u arhivskim spisima ili knjigama, od Andrije Saracenisa iz 9. stoljeća do naših dana. A ti ljudi zaista zaslužuju da i njihova imena traju zajedno sa umjetninama, koje su podarili narodu da uljepšavaju svijet.

Što se Cabianke tiče, to pitanje je već do sada najvećim dijelom izučeno i mi znamo kako su Ivan i Vinka Bolica zaslužni za najveći dio radova njegove klesarske radionice, otvorene u Kotoru od 1704.—1708. godine. Francesco Cabianca i njegovih 10 saradnika, izradili su impozantan mramorni relikvijarij katedrale sv. Tripuna i značajne barokne oltare u crkvama sv. Klare i sv. Josipa. A što je posebno važno, taj se kotorski opus, kao cjelina, smatra najvišim umjetničkim dometom Cabiankinim.¹

¹ *T. Temanza*, *Zibaldon (1738) a cura di N. Ivanoff*, Venezia—Roma 1963., pp. X, XVIII, 42—46, 72; *G. A. Moschini*, *della letteratura veneziana*, Venezia 1806., T.

Ostalo je nejasno pitanje mecene za izradu oltara u Sv. Josipu, iako se na samom oltaru nalazio njegov potpis u obliku grba. Kome pripada taj grb, nije bilo poznato. Siguran podatak čiji je grb i ko je mecena daje nam svojeručna oporuka konta Stjepana Rakovića,² koju je on napisao dvije godine prije smrti, 26. juna 1708. god. u Herceg-Novome, kada je, kako kaže, još bio dobrog zdravlja. Predaja oporuke kotorskoj opštinskoj kancelariji i njeno otvaranje obavljeno je 14. maja 1710. godine, a na osnovu kotorskih Matica umrlih saznajemo da je Raković umro 11. maja 1710. u 57. godini života.³ Stjepan Raković je, dakle, rođen 1653. godine.

Nas oporuka prvenstveno zanima po, za nas bitnoj, a inače u testamentu sporednoj pojedinosti, o dodjeljivanju 1100 reala za trajno, svakodnevno čitanje mise na glavnom oltaru crkve sv. Josipa. Namjena misa je za dušu oporučioca i njegove bliske svojte, ali tom prilikom nas Stjepan Raković kao uzgred obavještava da je taj glavni oltar on dao izraditi.⁴

Odlučili smo se da tu oporuku na kraju rada priložimo kao dokument, jer osim pojedinosti o mecenatstvu saznajemo i druge korisne stvari, kao npr. posebne pobožnosti testatora prema sv. Antunu Padovanskom, sv. Stjepanu, a zatim su tu sv. Ana i sv. Tripun, pokrovitelj grada. Sve nam to omogućava sigurniju identifikaciju likova koji se nalaze na oltaru. A i u cjelini, sa ovom oporukom su mnogo jasniji i duh vremena i lik donatora Stjepana Rakovića.

Iz više pojedinosti vidimo da je Raković bio izvanredno vezan za časne sestre franjevke, koje su se iz obližnjeg samostana brinule za crkvu sv. Josipa.⁵ Tu je, kako to proizlazi iz oporuke, testator, pored glavnog oltara, sebi podigao i obiteljsku grobnicu, gdje su već ranije bile

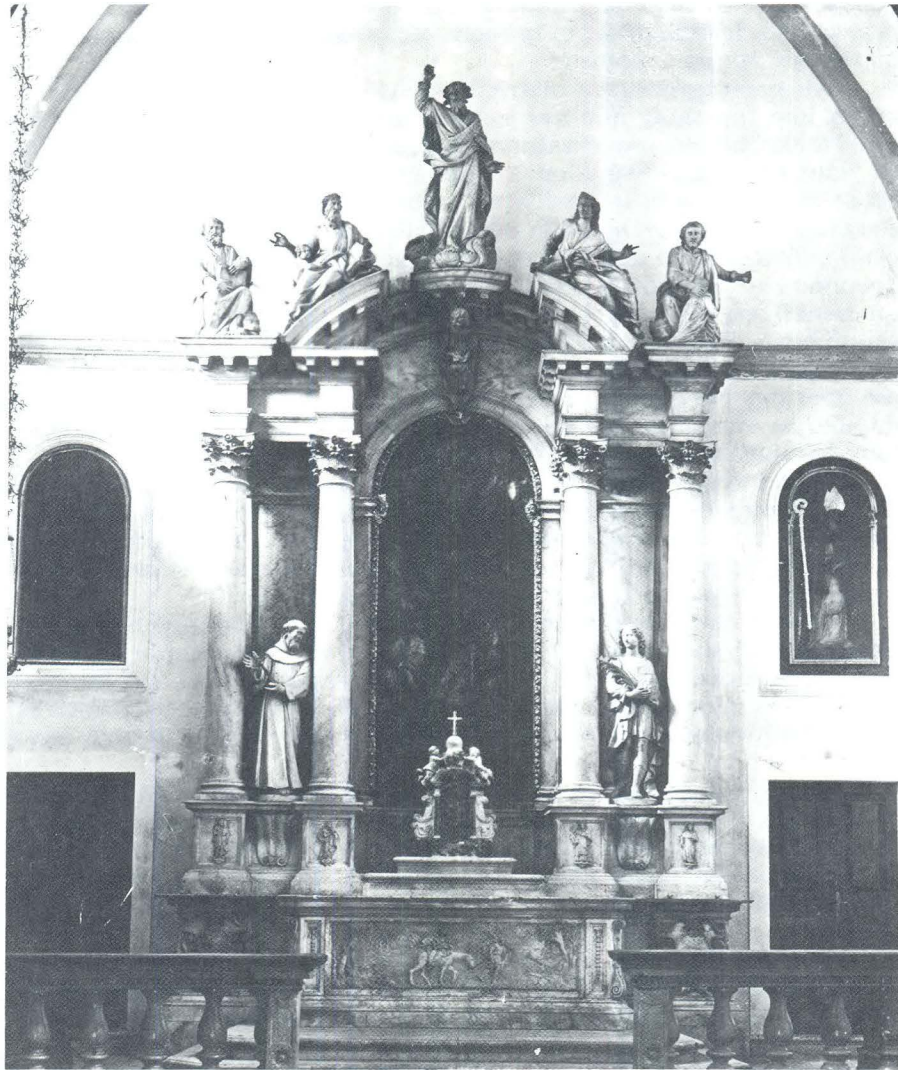
III, p. 103; isti, Guida di Venezia, Venezia 1815.; *F. Jurić*, Glavni oltar u franjevačkoj crkvi sv. Klare u Kotoru, Buličev zbornik, Split—Zagreb 1925., p. 506; *G. Matzulewitch*, Letnij sad ego skulptura, Leningrad 1936., p. 90; *I. Stjepčević*, Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru, Split 1938., p. 22; *K. Prijatelj* Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, Zagreb 1956., p. 45; *M. Milošević*, Francesco Cabianca i njegovi suradnici u Kotoru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split 1959., pp. 118—135; *P. Vasić* Scultori veneziani nelle Bocche di Cattaro, Arte Veneta XIII—XIV (1959.—1960.), pp. 120—126; *C. Semenzato*, La scultura veneta del Seicento e del Settecento, Venezia 1966., pp. 40—42, 108; *K. Prijatelj*, Marginalije uz neke umjetnine relikvijara kotorske katedrale, Starine Crne Gore III—IV (1965.—66.), pp. 30—40; isti, Contributi per la scultura barocca a Ragusa, IV, Francesco Cabianca a Ragusa, Arte Veneta XXIV (1970.) pp. 241—243; *U. Thieme F. Becker*, Künstlerlexicon, V, p. 326.

² Ime Rakovićevo se u literaturi piše: Stjepan, Stevan i Stefan. Odlučio sam se za Stjepan, jer sam u dokumentima na našem jeziku iz tog vremena, bilo latiničom ili ćirilicom, često nalazio: Stiepan i Šćepan. Talijanski način pisanja (Stefano) odgovara pravilima tog jezika, ali ničim ne prejudicira narodni izgovor u Boki toga vremena.

³ Matice umrlih, Kotor, I, 201/t.

⁴ «... sopra l'altare maggiore, da me fatto fabricare a San Iseppo...» Istorijjski arhiv Kotor (IAK), SN CXXXII, 714—715/t i 753—754.

⁵ Samostan franjevki se još od I. pol. 16. st. nalazio pred danas nepostojećom srednjovjekovnom crkvom sv. Križa, a sve ispred Sv. Josipa, koja se crkva počela zidati uz spomenuti samostan 1631. god. Sestre su tu odgajale pučanske djevojke («moniales populariorum»). Iste franjevske su u drugom Samostanu, pored crkve Gospe od Andela, odgajale plemkinje. *I. Stjepčević*, n. dj., p. p. 63 i 60.

Francesco Cabianca, glavni oltar u crkvi sv. Josipa u Kotoru

zakopane Stjepanova majka Đustina i kćerka.⁶ Oporučiocu je mnogo stalo da njegovo tijelo svakako tu bude zakopano, pa određuje da ga, u slučaju smrti u nekom drugom gradu, nasljednik za najkraće vrijeme preveze »u moj rodni Kotor« i sahrani ga u grobnicu.⁷ I zaista se sve tako

⁶ Ime kćerke nisam uspio pročitati.

⁷ »...e ancor che la mia morte seguisse in altri luoghi e città, intendo e voglio ch' il mio herede debba fatto bien serato, esso mio cadavere in una cassa, farlo nel più breve termine trasportar nella mia città di Cattaro, e darli sepoltura come sopra s' è detto«. Signatura oporuke kao pod bilj. 4.

i desilo, jer je Stjepan dvije godine kasnije umro u Herceg-Novome, pa je prema ovoj testamentarnoj odredbi 13. maja 1710. prenijet i pokopan u crkvi sv. Josipa u Kotoru.⁸

Ali pored grobnice i oltara, Stjepan Raković tim franjevkama ostavlja, kao supstitutivnim nasljednicima, čak i svoju cjelokupnu imovinu.⁹ Pa ako, naime, univerzalni nasljednici, najprije majka Ana, zajedno sa jedincem sinom Mihailom i njegovim muškim potomcima,¹⁰ iz bilo kojeg razloga, ne bi to naslijedili, imovinu će dobiti samostan časnih sestara sv. Josipa. Svi se drugi potencijalni nasljednici, dakle, isključuju, osim udovice, sina i njegovih muških potomaka.¹¹ To je bilo posebno nepovoljno za Stjepanovog brata, pukovnika Nikolu, iako je on, pored drugih beneficija, dobio i legat od 100 srebrnih dukata »kao veći znak bratske ljubavi«. Zato nije nimalo neočekivano da je konte Nikola Kazimir Raković 18. aprila 1712. osporio testament, kako se to čita na margini same oporuke. No Stjepan je, izgleda, to i predviđao, pa u oporuci ističe da, ako se ova ne bi pravno prihvatila kao valjani testament, onda on tom dokumentu daje snagu kodicila, poklona ili cesije!¹²

Pored svega toga, časne sestre franjevke su dobile i 50 srebrnih dukata, jednokratno, »da ih utroše na crkvu, što im bude izgledalo najkorisnije«, a u crkvi će se održavati 500 misa za dušu oporučioca, a 500 za njegovu mrtvu rodbinu, za što će se platiti vosak, 30 solada priloga i nagrada svećeniku kojega će odabrati udovica Ana.

Iako je oporuka pisana u Herceg-Novom, Rakovićevo hercegnoško (Kazimir) porijeklo ne dolazi posebno do izražaja, osim u određivanju jednokratne pomoći od 20 srebrnih dukata za crkvu sv. Jerolima i doprinosa siromasima. Hercegnoški siromasi dobijaju 10, a kotorski 15 srebrnih dukata »da se mole Gospodinu Bogu da se smiluje mojoj duši.«

Za svoga nasljednika i jedinca oporučilac predviđa studij u Padovi ili Bresci, a poslije toga i sticanje doktorata u Padovi. Prema svojoj supruzi Ani, Stjepan iskazuje mnogo pažnje, a ona je, izgleda, bila Talijanka, što bi se dalo zaključiti po predviđenim savjetnicima »svojtj mojoj i moje gospode supruge«, a to su bili Petar Babić i Antun pok. Leonide Valiis.

Glavni oltar u crkvi sv. Josipa već smo opisali u našem ranijem radu o Cabiانki, ali smo tada morali ispustiti dvije atribucije likova na baretjefima, jer nije bilo dovoljno elemenata za sigurnije zaključivanje.¹³

⁸ Mat. umrljih, Kotor I, 201/t.

⁹ »...beni mobili, stabili, ori, argenti, gioe, denari, creditti, ragioni et attioni...« Sign. oporuke bilj. 4.

¹⁰ »...insieme con tutti li suoi discendenti maschi... Le femine, veramente... dovranno essere maritate...« Isto.

¹¹ »... Mancando li sudetti heredi... o la discendenza vera, o in qual altro caso, voglio che in tutti li sudetti miei beni succeda il Reverendo Monasterio delle Reverende monache di San Iseppo, quali fuori de li soprannominati miei heredi, moglie e figlio e discendenza masculina, in ogni tempo e caso e sempre dovranno escludere che si sia, che per qualunque attinenza con me e con gli heredi gratiatti, pretenderano haversi ragione alcuna di successione, tale essendo la mia volontà.« Isto.

¹² »... questo mio ultimo testamento et ultima volontà, e se per tale non valesse, voglio che vaglia come codicilo, donatione causa mortis, morte causa cessione, et con ogni miglior modo nel quale susister posa...« Isto.

¹³ M. Milošević, n. dj., p. p. 122—124.

Francesco Cabianca, Sv. Franjo,
glavni oltar u crkvi sv. Josipa u Kotoru

Sada kada je sam oporučilac jasno u testamentu kazao da posebno poštuje sv. Stjepana, po kome je i ime dobio, a voljena majka mu se zove Ana, mi možemo potpuno kompletirati likove sa sva četiri bareljefa ispod oltarskih stupova. Oni su, dakle, sa lijeva na desno: sv. Ivan Krstitelj, sv. Ana u molitvenoj pozi, sv. Stjepan sa palmom mučenika i sv. Antun Padovanski, sa ljiljanom u ruci. Ne ponavljajući, već u ranijem radu dat detaljan opis cijelog oltara, spomenimo samo sumarno, da se na njemu, kako je vidno iz fotopriloga,¹⁴ nalazi 9 kipova, pet reljefa i sa

¹⁴ Na Fotoprilozima zahvaljujem Opštinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Kotoru. Moram napomenuti da fotograf, pored detalja, nije mogao izraditi dobar total oltara, jer je u crkvi sv. Josipa, poslije zemljotresa 1979. god., smješten veliki broj raznih teško prenosivih predmeta iz brojnih drugih kotorskih crkava. Tako se u tom, trenutno svojevrsnom skladištu, nije mogao postaviti aparat na potrebnoj distanci za snimak totala.

strana dva ista grba. Nad oltarom je Bog Otac sa četiri evanđelista. Prvi sa lijeva je starački izborana figura sv. Marka sa knjigom i likom lava do nogu, pa nešto svježiji sv. Matej sa djetetom, naslonjenim mu na skut, pa Ivan, mladačkog, skoro ženskog lika, i najzad sv. Luka sa knjigom. Oltar je sa 4 visoka korintska stupa podijeljen u tri plohe. Između dva lijeva stupa je živi lik sv. Franje Asiškog u propovjedničkoj pozi, a između dva desna stupa je sv. Tripun, mladačkog, ali beživotnog izgleda, sa gradom Kotorom u ruci. Na maloj mramornoj maketi su jasno naznačene zidine, tvrđava, katedrala, Gospa od Počivala (kasnije Gospa od Zdravlja) u brdu i kuće po gradu. Pored 4 bareljefa ispod stupova, koje smo već iznijeli, naročito se ističe prefinjeni bareljef na antependiju »Bijeg u Egipat«.

U cjelini Cabianca je dao Kotoru, zahvaljujući dvojici mecena, veoma uspješne cjeline visokog zanatskog umijeća, gdje se inače variraju slične teme, pa i isti likovi. U pojedinim detaljima dolazi se i do pravih umjetničkih dostignuća. Po ljepoti i unutrašnjoj dramskoj napetosti, u prvom planu su bareljefi muke sv. Tripuna u Relikvijariju Katedrale, i tamo je najbolji portret sv. Tripuna u molitvenoj pozi. U bogatoj baroknoj polihromiji crkve sv. Klare ističe se lik sv. Ivana Krstitelja, a u suzdržanijoj atmosferi bijelog mramora crkve sv. Josipa izdvojio bih sv. Franju i »Bijeg u Egipat«.

Nigdje nismo našli zvanični opis grba Rakovića, koji se nalaze, identični, bočno na obje strane oltara, ali postoji dokumentacija da su braća Stjepan i Nikola, poslije osvajanja Herceg-Novoga, dobili za ratne zasluge titulu konta. Sa tim je, svakako, išao i grb, ovdje isklesan u bijelom mramoru. Barokno izvijen oval, u raskošnom okviru sa krunom, najprije je podijeljen vodoravno. U gornjem, širem prostoru ovala povučena je dijagonalna traka, na čijem se vrhu nalazi mala glava krilatog lava sv. Marka. I donji je dio ovala isto podijeljen, ali ovdje okomito. U desnom dijelu je modeliran kut od 90 stepeni, a na lijevom su dva reda trouglastih zubaca (»inchiavato«). Na sve četiri strane ovala grba, na okviru, označeni su završeci križa.

Porijeklo Stjepana Rakovića je, svakako, iz malenog zaseoka Kazimir, čije ime uklapa u kontovsku titulu. Radi se u stvari o gornjem dijelu sela Sasovići, nedaleko Herceg-Novoga. Pod imenom Kazimir postoji izvor i toponim i zemlja, ali Kazimir su u stvari gornji Sasovići, na pola sata rastojanja od donjih Sasovića, u podnožju brda. Sam zaselak Kazimir je 1876. godine imao 21 dom i 144 duša,¹⁵ a 1913., kada je Nakićenović pisao svoju »Boku«, cjelokupni Sasovići su imali 40 domova i 219 duša.¹⁶

Karakteristično je da u tim popisima porodica ne nalazimo Rakoviće, dok je najstariji podatak o Rakovićima u Herceg-Novome još iz vremena dok je taj grad bio pod turskom vladavinom. Tako je 1661. godine od Kotorske biskupije dobijena »buleta« za roba Musliju, sina Osmana Rakovića iz Herceg-Novoga.¹⁷ Da bi to shvatili, jako je važno što za selo

¹⁵ Sematizam pravoslavne eparhije bokokotorsko-dubrovačke za godinu 1876, Zadar, str. 24.

¹⁶ *Pop Sava Nakićenović*, Boka, SKA 1913., p. 476. Ime Kazimir je, po narodnoj etimologiji nastalo tako što je vojska koja je tu bila »kazala mir«, a vojska koja je dolazila »drago primila mir«, pa je tada nastalo i drugo naselje »Dragomir«. Isto, p. 476.

¹⁷ Biskupski arhiv (BA) XVII, 590.

Francesco Cabianna, Sv. Tripun,
glavni oltar u crkvi sv. Josipa u Kotoru

Kazimir piše Nakićenović: »Do 1687. ondje je bilo mnogobrojno tursko naselje, kao što se vidi iz ostataka džamija i čardaka, i tada se po svoj prilici zvao Kazimir, a od 1687. dolaze ovdje Srbi iz Hercegovine. Crkva sv. Stefana je 1687. ograđena između Gornjih i Donjih Sasovića.«¹⁸ Mogli bismo opravdano pretpostaviti da su se Stjepanovi preci, možda muslimanske vjere iz turskog Kazimira, iselili još prije mletačkog osvajanja Herceg-Novoga 1687. godine. Vidjeli smo da je Stjepan rođen 1653. godine, pa ga, kako ćemo vidjeti rano, od 22 godine poslovno srećemo u Kotoru u vezi s Katedralom (1675.), da bi od 32 godine (1685.) bio istaknut član pučana, u vezi sa zahtjevom da se nabavi »oficij« za bl. Ozanu. Od 1692. godine on ima kuću u Kotoru i titulu konta. Na osnovi svega toga, a naročito po duhu cjelokupne oporuke, mislimo da je još i Stjepanov

¹⁸ *Pop Sava Nakićenović*, n. dj., p. 476—477.

otac iz muslimanske prešao na katoličku vjeru. On, doduše, oca nigdje ne spominje, ali se otac ili djed najvjerojatnije zvao Rako, kako je Stjepan lično potpisao vlastitu oporuku: »Io Steffano Rako, scrittore di questo testamento...«

U stvari, najstarija vijest o Stjepanu Rakoviću je iz 1675. kada je zabilježen u knjizi računa Sv. Tripuna u Kotoru prilikom restauracije poslije zemljotresa od 1667. godine. Tada je izveo prevoz 9 kamenih korniča za tu crkvu, što je korišćeno iznad arhivolta između zvonika, na ulazu u crkvu.¹⁹ Zatim ga 1681. godine nalazimo kao člana vjerske Bratovštine Gospe od Karmena.²⁰ Nekoliko godina kasnije (25. VIII. 1685.), Stjepan Raković je opet vezan za živu crkvenu akciju kotorskih pučana, jer tada još nije imao titulu konta. Pripadao je Savjetu pučana,²¹ pa se tom prilikom preko mletačkih vlasti htjelo tražiti od papske kurije u Rimu zvanično odobreni tekst za crkveni ritual posvećen bl. Ozani. Inicijativa je potekla od pučana jer je, kako se tu tvrdi, bl. Ozana, koja je pripadala dominikanskom redu, uživala veliki ugled među narodom, pa se o njoj u ovom dokumentu daje veći broj pojedinosti.²²

Svakako Stjepan živi u Kotoru i 1692., znamo da ima kuću u ulici čuvene kotorske česme »Karampane«.²³

Novi krupni uspon Rakovića došao je, bez sumnje, poslije angažovanja prilikom osvajanja Herceg-Novoga, naročito u pogledu formiranja što većeg feudalnog posjeda. Kada je 1687. godine došlo do žestokih borbi i osvajanja Herceg-Novog, Stjepan Raković aktivno učestvuje sa bratom Nikolom na mletačkoj strani, pa 1691. i 1698. godine dobija pismeno priznanje od Jeronima Cornera i providura Herceg-Novoga. Cornerovom terminacijom, odmah poslije mletačkog osvajanja grada, dodjeljuje se braći Raković 35 kampa zemlje na teritoriji Herceg-Novoga, a Senat to 7. februara 1691. potvrđuje, uz dozvolu da dobije titulu konta i da se formira feud Rakovića.²⁴

Novi generalni providur Alviz Mocenigo III, na zahtjev braće Rakovića, potvrđuje 9. aprila 1702. terminaciju hercegnovskog providura od 2. januara 1698. da se braći Rakovića, kontima Kazimira, dodijeli oko 114 kampa terena na području Herceg-Novog, u raznim selima (Kuti, Podi, Nemilje, Topla), a to sve zbog nekih posebnih zasluga njihove ku-

¹⁹ I. Stjepčević, n. dj., p. p. 8 i 72, bilj. 56.

²⁰ Tu nas zbunjuje Rakovićevo titulu konta, navedena tako rano. (Knjiga kapitula i bratima Gospe od Karmena u Kotoru, str. 33.) Prema drugim podacima, ta je titula, kako ćemo iznijeti, stečena 1691. god., dakle poslije osvajanja Herceg-Novog i baš u vezi borbenih zasluga.

²¹ Savjet pučana grada Kotora (Spettabile Università dei Signori cittadini di Cattaro), birao je trojicu novih članova, i to su bili: Stjepan Raković, Tripo Zmajević i Franjo Marčela.

²² »... Umilissima istanza che fa questa Università e popolo a piedi di Sua Serenità, perchè a gloria del Signor Iddio, ad onor dell' istessa Beata e della Religion... si degni d' interpretar gli offizi, nella forma che stimerà più propria appresso Sua Santità a Roma per supplicar ad ottener l' ufficio alla stessa Religion Domenicana in questa Città...« IAK, UP CCIII, 22.

²³ Franjevački arhiv, Instrumenti famiglia Gregorina, list 2; Arhiv Mihović, Stoliv, dok. 3. VII. 1692.; za 1709. god. podatak je u IAK, SN CXXXII, 236.

²⁴ »... d'infeudare li medessimi ne' maschi, escluse sempre le femine...« Ako bi se odrekli zemalja, ove bi se opet vratile državi, pa se ni poboljšice ne bi mogle naplatiti. Arhiv Herceg-Novog (AH), PUMA IX, p. 158, In Pregadi.

će,²⁵ kao i prolivene krvi na svim bojištima, što svjedoče date im pohvalnice, a posebno sudjelovanje u osvajanju Herceg-Novoga, gdje su odlučili da žive.²⁶ Pored toga dobijaju još 48 kampa u selu Zivine (?). Porez će plaćati samo za obradive površine. Zemlje im nasljeđuju potomci, ali ih ne smiju otuđiti, jer ako napuste mletačku državu, zemlja se opet vraća vlastima.

Grb Stjepana Rakovića
na glavnom oltaru u crkvi sv. Josipa u Kotoru

Iste 1698. godine imamo potvrdu da je Stjepan Raković imao i dovoljno kapitala da Nikoli Buroviću pozajmi 200 srebrnih dukata, sa kamatom od 6 procenta.²⁷

Iz arhivskih spisa saznajemo da je preduzimljivi Stjepan Raković 1693. preuzeo upravu monopola soli u Risnu. Prilikom sklapanja važnog ugovora između mletačkog generalnog providura i plemena Nikšića, to-

²⁵ »...e loro propri contratti con la Serenissima Republica...« AĦ, PUMA, knj. XLV, p. p. 51—51/t.

²⁶ Treba napomenuti da je zaista neobično da se u bogatoj zbirci o hajdučiji i borbama za Herceg-Novu, iz izvora vanrednog providura Kotora i providura Herceg-Novoga, nigdje ne spominju braća Rakovići. Hajduci u Boki Kotorskoj 1648.—1718., priredio Miloš Milošević, CANU, Titograd 1988.

²⁷ IAK, SN CXXXIII,175/t.

kom morejskog rata, nalazimo njegovo ime odmah poslije nikšićkog vojvode Vukašina, a u svojstvu upravnika risanskog monopola soli. Poslije toga dolazi do velike ekspanzije trgovine solju.²⁸

Iako je jasno da je Stjepan Raković bio najjače vezan za Kotor, mletačke su ga vlasti htjele privući u porušeni i opustošeni Herceg-Novi. Tamo se on uvrštava u Savjet Herceg-Novoga, sa svim privilegijama takvog statusa. Senat u Veneciji 1691. prihvaća molbu braće Raković da steknu titulu konta, naravno uz krupnu novčanu naknadu koja se uplaćivala Magistratu za feude u Veneciji. Pored toga postavljen im je jasan uslov da kao kontovi moraju obnoviti jednu kuću u gradu koja će im služiti za stanovanje. A ako ne obnove kuću, gube beneficije koje su vezane za grad Herceg-Novi.²⁹

U Perastu opet generalni providur 6. jula 1697. potvrđuje kontovsku titulu Rakovića, uz isticanje da će posjedovati sve privilegije i prerogative koje tu titulu prate u cijeloj provinciji.³⁰ Između ostalih, tu se ubraja ugledno mjesto kod nošenja baldakina u procesijama. Došlo je do pitanja prestiža da li prvenstvo ima guverner oružja ili konte Raković. I braća su se izborila za svoje prvenstvo.³¹

Što se tiče kuće u Herceg-Novome koju je Stjepan kupio i što je potvrđeno od generalnog providura 8. jula 1697. godine, Raković namjerava da je sruši i o svom trošku podigne veću za širu upotrebu. I to mu 1702. godine vlasti odobravaju.³²

Na osnovi te izgradnje kuće i prihvatanja osjetljivog položaja oko uloge utvrđivanja i kontrole cijena (*giustiziere*) 1701.—1702. godine, može se steći utisak da je Stjepan Raković početkom 18. stoljeća zaista bio odlučio da se trajno nastani u Herceg-Novome.³³ Ali ga zato nalazimo i sa posjedom i kućom u Perastu³⁴, da bi ga na kraju ipak konačno privukao Kotor.

U svakom slučaju, feudalni posjed Stjepana Rakovića bio je vrlo velik i malo se feudalaca toga vremena moglo sa njim mjeriti (Burovići, Bujovići, neki drugi Peraštani, Dobročani, Kotorani i dr.).

Ali pored zemljišnog posjeda, Raković je imao i dosta kapitala. Sa dovoljno arhivskih podataka možemo utvrditi da je i on bio jedan od onih važnih bogataša koji su svoja sredstva ulagali u pomorsku privredu i kreditirali bokeljske pomorce.³⁵ Zanimljivo je da je i Stjepanova udovica, poslije muževljeve smrti, nastavila sa takvom djelatnošću.³⁶

²⁸ S. Mijušković, Pleme Nikšići u Morejskom ratu (1684.—1699.), Istorijski zapisi br. 1, Cetinje 1954., p. 26.

²⁹ AH, PUMA knj. IX, p. 158.

³⁰ »...nobili della città di Castel Novo, con tutti li privilegi e prerogative che godono gli altri nobili della Provincia.« AH, PUMA fasc. CXLVIII, p. 68.

³¹ Isto, p. p. 68—69.

³² »...per consumarla, per darle modo di ridurla, a sue spese a qualche magior uso...« AH, PUMA knj. VIII, p. 157.

³³ Đ. Milović, Venecijanska ustanova đusticijera u Herceg-Novome i nosioci ove funkcije u XVIII vijeku, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru (GPMK) XX/1972., p. 110. Đusticijeri su bili ugledni i imućni građani koji su određivali cijene prehrambenih artikala, brinuli se o njihovom pridržavanju i kažnjavanju prekršilaca.

³⁴ Stjepan Raković je 14. XII. 1705. kupio posjed i kuću u Perastu. (Nadžupski ured Perast, Legati Kapelanije opata Vicka Mazarovića.)

³⁵ Tako 6. V. 1702. patrolnik Matija Nikolin Marčinković dobija 20 dukata od Stjepana Rakovića »a rischio marittimo«, na fregadunu kap. Ivana Burovića, za put: Albanija, Dalmacija, Istra, Venecija. A 16. IX. 1703. isti Marčinković prima od

Treba reći da arhivi po Boki imaju još veliki broj podataka o Stjepanu Rakoviću i cijeloj njegovoj obitelji, ali to može imati interesa u jednom drugom kontekstu, čisto istorijsko-ekonomskog karaktera.

OPORUKA STJEPANA RAKOVIĆA PISANA 26. JUNA
1708. GODINE

Nel nome del Signor Iddio, creator del cielo e della terra, e della gloriosa Vergine Maria, l'anno della salutifera nativitate 1708, li 26 giugno, Castel Novo.

Considerando io, Steffano Rakovich, la certezza della morte e l'incertezza della sua hora e di dover l'huomo mortale per documento salutare della divina sapienza, stare sempre pronto a questo inevitabile passaggio, per non lasciarsi cogliere sprovveduto con pregiudizio così del bene spirituale, che soprattutto preme, come del temporale ancora, e, però, havendo deliberato hora che, gratie al Signor Iddio, mi ritrovo in perfetissimo stato di salute del corpo e del animo e così della mente, senso ed intelletto, disponer estremamente delle mie cose, per beneficio dell' anima mia e dei miei heredi, — ho per tale effetto voluto formar questo mio ultimo testamento, di propria mano, e sigillato in ultima con mio sigillo, che intendo e voglio sortisca piena e puntual esecuzione.

Prima, dunque, racomando con lagrime di cuore la peccatrice anima mia al grande Signor Iddio, alla gloriosissima Vergine Maria, avocata de miseri peccatori, a san Iseppo, san Antonio di Padua et a san Steffano, miei particolari avvocati e protettori, et a tutta la corte celestiale; pregando che, per il merito infinito del preciosissimo sangue, sparso in croce, dal suo gloriosissimo figlio Giesù Christo, Redentor nostro, degni cola remissione de miei peccati haver misericordia e pietà di me, empio e scellerato peccatore, e destinar l'anima mia tra il consortio de' beatti nell'eterna gloria mia; ordino et voglio che quandunque parerà a Sua Divina Misericordia levarmi da questo mondo, il mio cadavere sia sepolto nella chiesa delle reverende madri di san Iseppo a Cattaro, nella mia arca, ove giace Giustina, mia carissima madre, e uri ... ra(?), mia diletissima figlia, e ancor che la mia morte seguise in altri luoghi e città intendo e voglio ch' il mio herede debba fatto ben serato, esso mio cadavere in una cassa, farlo nel più breve termine trasportar nella mia città di Cattaro, e darli sepoltura come sopra s' è detto.

Item ordino et voglio che subito, seguita la mia morte, sian dispensati alla chiesa di questa parochiale, per una volta tanto, ducati d'argento vinti, numero 20, così pure siano distribuiti alli poveri di questa città ducati sudetti dieci, numero 10, et a quelli di Cattaro quindecim, numero 15, quali doverano pregar il Signor Iddio perché habbi misericordia dell' anima mia.

Rakovića 15 dukata »a rischio marittimo« na peoti kap. Grgura Burovića (Dalmacija, Istra, Venecija). Po dolasku sa puta i primanju uloženog novca i dobijene koristi, novac se ponovno pozajmljuje kap. Tripu Lazaroviću iz Perasta (fregadun »Croce vittoriosa«), patruunu Nikoli Jovoviću iz Perasta, kap. Vicku Matoševiću i dr. IAK, SN CXXXIII, 176, 176/t. Slično je i u vremenu od 1703.—1706. god. Sume idu i do 300 zlatnih cekina, sa rokom vraćanja od 10 godina. *M. Milošević*, Primjer kreditiranja bokeljske pomorske privrede XVIII vijeka, GPMK VII/1958., p. 78, bilj. 27.

Item voglio che nel più breve termine sia possibile, sian fatte celebrate cinquecento, numero 500 mese per l'anima mia, et altre cinquecento, numero 500, col comodo, per l'anima de miei morti e mia, et esser commissionata la cera necessaria per tale celebrazione, e cadauna messa sia corrisposto soldi trenta, di questa moneta, per elemosina e doverano esser tutte celebrate nella chiesa antedetta di san Iseppo e da quei religiosi che parerà alla mia diletissima consorte, all'amore sviscerato di cui racomando particolarmente l'adempimento puntuale di questo mio testamento.

Nel resto, veramente, di tutti e cadauni miei beni mobili, stabili ori, argenti, gioie, denari, crediti, ragioni et attioni, — voglio che sii istituito e istituisco herede universale la diletissima signora Anna, mia consorte, che non solo dovera esser dona e madona, ma goder insieme con il figlio Michiele, formale usufrutto delle mie sostanze senza alcun obbligo di render conto nè agli heredi sostituiti, nè a chi si sia.

Che Michiel, mio figlio, habbia da partecipare dell'usufrutto de miei beni, dipendendo, però, dalla signora mia carissima consorte, ubedendo la medesima e riconoscendola come herede principale, dona e madona e padrona, giusta la disposizione medesima. Doppo la morte veramente della stesa, si consoliderà et unirà l'intero usufrutto e sostanze a beneficio d'esso Michiele, mio figlio, quale costituisco mio herede, insieme con tutti li suoi discendenti maschi. Le femine, veramente, che nascerano ai detta discendenza, dovranno esser maritate secondo le forze della facultà. Mancando li sudetti heredi, senza dalla o la discendenza vera, o in qual altro caso, voglio che in tutti li sudetti miei beni succeda il Reverendo Monasterio delle Reverende monache di San Iseppo, quali fuori de li sopranominati miei heredi, moglie e figlio e discendenza mascolina, in ogni tempo e caso e sempre doveranno escludere chi si sia che per qualunque attinenza con me e con gli heredi pretenderano haversi ragione alcuna di successione, tale essendo la mia volontà precisa e risoluta.

Item lasio per titolo di legato al signor colonello Nicolo, mio fratello, per una volta tanto, ducati d'argento cento, numero 100, e questi per signo maggior di fraterno amore, et inoltre alli altri beneficii fatili, come appare da scrittura, over traslattice tra di noi fatta; per il qual legato la mia carissima consorte e figlio, doverano farsi fare necessaria cautione, come dispongono le leggi in simil materia.

Item ordino e voglio, quando vi fosse la possibilità che sopra l'altare maggiore da me fatto fabricare a san Iseppo, sia celebrata una mesa ogni giorno, in perpetuo, per l'anima mia e de miei morti, per quale effetto instituirano li miei heredi un capitale di reali mille e cento, numero 1100, de lire dieci corenti l'anno, quali doverano sopravvivere imparziale (?) darli a cinque cento.

Item lasio per una volta tanto alle Reverende Madri monache ducati d'argento cinquanta da esser impiegata nella chiesa sudetta, in quello paresse più proprio alle madri medessime.

Item ordino e voglio che venuto in età Michiel, mio figlio sii mantenuto al studio a Padova overo Brescia, e doppo terminato il studio habbi dottorato in legge a Padova, nè sii fatto altrimenti.

Comisaria et esecutrice di questo mio ultimo testamento et ultima volontà, instituisco e lasio la madre, signora Anna, mia carissima consorte, così pure instituisco consiglieri li signori Pietro Babich et Antonio quondam Leonida Valiis, congiunti miei e della mia signora consorte, suplicandoli gratissimi con la loro cordialità. Parimente ordino et voglio che la sopradeta mia carissima consorte posa, inoltre alli sudetti comesari, instituire uno e più comesari a suo piacimento, in caso di bisogno, perchè con la loro assistenza posano dempire questo mio ultimo testa-

mento et ultima volontà, e se per tale non valesse, voglio che vaglia come codicilo, donatione causa mortis, morte causa cessione, et con ogni miglior modo, nel quale susister posa e se bene fuori di mia patria in alcun altra città e luogho, et in qualsisia tempo succedesse la mia morte, voglio però che questo mio testamento che ò fatto secondo la facultà che mi concedono le leggi, unita in tutte le sue parti, e sia aperto, leto e publicato et sempre oservato et eseguito, ad laudem Dei.

Io Steffano Rako, scrittore di questa testamento et ultima mia volontà attestiamo quanto in eso e disposto.

(Ovaj testament je 14. maja 1710. predat u sudsku kancelariju i zvančno otvoren od strane sekretara. Na margini se čita da je 18. IV. 1712. konte Nikola Kazimiro Raković osporio testament.)

IAK, SN CXXXII, 714—715/t i 753—754

IL CONTE STJEPAN RAKOVIĆ MECENATE DELL'ALTARE MAGGIORE DI CABIANCA NELLA CHIESA DI S. GIUSEPPE A CATTARO

Miloš Milošević

L'attività di Francesco Cabianca al reliquiario della cattedrale e la realizzazione di altri due altari maggiori nelle chiese di S. Chiara e S. Giuseppe a Cattaro, è già stata esaurientemente studiata dal punto di vista archivistico fin dal 1959.

E rimasto, invece, sconosciuto il mecenate dell'altare maggiore nella chiesa di S. Giuseppe, su cui l'autore ora fornisce dati sicuri riportati dal testamento del conte Stjepan Raković, scritto nel 1708.

Sulla base di dettagli del testamento l'autore individua esattamente ancora due figure, precedentemente di attribuzione incerta, sui basorilievi, sotto le colonne dell'altare: S. Anna e S. Stefano.

L'autore presenta inoltre un certo numero di notizie inedite sull'origine, le attività e l'ascesa economica del mecenate Stjepan Raković.